

TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU BAŞKANLIĞINA

ANKARA

SAYI : 2023/11

KONU: Seçim süreçlerinde ayrımcılık, nefret söylemi, taciz ve ötekileştirmenin önlenmesi için, siyasi partiler ve medya organlarına yönelik çerçeve tavsiyelerin oluşturulması talebidir.

AÇIKLAMALAR:

Seçme ve seçilme hakkına ilişkin evrensel çerçeve BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nde yer almaktadır. Sözleşme, demokratik seçimlerin evrensel standartların çerçevesini çizer ve seçmenlerin iradelerini özgürce oluşturabilmesi ve ifade edebilmesinin sağlanmasını için ifade özgürlüğü; örgütlenme özgürlüğü; toplantı özgürlüğü; hareket özgürlüğü; ayrımcılığa tabi tutulmama özgürlüğü ve etkin hukuki yollara başvurma haklarını da güvence altına alır.

Sözleşmenin 25. Maddesi şu şekildedir;

“Siyasi Haklar;

Her vatandaş, bu Sözleşmenin ikinci maddesindeki ayrımlara ve makul olmayan sınırlamalara tabi tutulmaksızın şu haklara ve imkanlara sahiptir:

a) Doğrudan veya seçilmiş temsilciler aracılığıyla kamu hizmetlerine katılma

b) Seçmenlerin iradelerini serbestçe ifade etmeleri güvence altına alan, gizli olarak oy verildiği, genel ve eşit oya dayanan ve belirli aralıklarla yapılan dürüst seçimlerde oy kullanma ve seçilme;

c) Genel eşitlik ilkesine uygun olarak ülkesinde kamu hizmetlerine girme”

Sözleşme çerçevesinde kurulan İnsan Hakları Komitesinin yukarıdaki 25. madde ile ilgili 25 No’lu Genel Yorumunda madde kapsamını;

“....

12. ifade özgürlüğü, barışçıl toplantı hakkı ve dernek kurma hakları oy kullanma hakkının tam anlamıyla korunması ve etkili şekilde kullanılmasının vazgeçilmez şartlarındandır.

.....

19. Seçimler, (b) paragrafına uygun şekilde, belirli dönemlerde, seçmenlerin iradelerini özgürce ortaya koymalarını garanti eden hukuk kuralları çerçevesinde, adil olarak gerçekleştirilmelidir. Oy kullanma hakkına sahip olanlar, diledikleri adayı seçebilmeli, referandum veya halkoylamalarında lehe veya aleyhe oy kullanabilmeli, hükümeti destekleyebilmeli veya hükümete karşı olabilmelidir. Seçmen, iradesini olumsuz yönde etkileyecek herhangi bir etki, tehdit veya zorlama ile karşı karşıya bırakılmamalıdır. Seçmenler, iradelerini özgürce oluşturabilmeli; şiddet eylemleri, zorlama gibi, iradelerini fesada uğratabilecek hiçbir eyleme maruz bırakılmamalıdır. Gerekli görülen hallerde seçim kampanyaları için ayrılan bütçelerde, seçmenlerin özgür iradesi gözardı edilmemek kaydıyla, veya herhangi bir adaya veya partiye ayrılan bütçede demokratik bir seçimi engelleyecek orantısızlıklar olmadığı sürece kısıtlamalara gidilebilir. Gerçek seçimlerin sonuçlarına saygı duyulmalı ve bu sonuçlar uygulanmalıdır.¹

....”

şeklinde yorumlamıştır.

Seçme ve seçilme hakkı Anayasa’nın 67. maddesinde de güvence altına alınmıştır ve şu şekildedir.

¹ İnsan Hakları Komitesi 25 No’lu Genel Yorum. Türkçe çevirisi için bkz. Lema Uyar (derleyen ve çeviren), Birleşmiş Milletler’de İnsan Hakları Yorumları: İnsan Hakları Komitesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi 1981-2006, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006,

II. Seçme, seçilme ve siyasî faaliyette bulunma hakları

MADDE 67- Vatandaşlar, kanunda gösterilen şartlara uygun olarak, seçme, seçilme ve bağımsız olarak veya bir siyasî parti içinde siyasî faaliyette bulunma ve halkoylamasına katılma hakkına sahiptir.

(Değişik: 23/7/1995-4121/5 md.) Seçimler ve halkoylaması serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre, yargı yönetim ve denetimi altında yapılır. Ancak, yurt dışında bulunan Türk vatandaşlarının oy hakkını kullanabilmeleri amacıyla kanun, uygulanabilir tedbirleri belirler.”

Yine Anayasa’nın 68. Maddesi siyasi partilerin eylem ve faaliyetleri ilgili sınırlar çizmektedir. Maddede çizilen sınırların biri de insan hakları ve eşitlik ilkesine uygunluk kriteridir.

Gerek uluslararası hukuk gerekse iç hukukumuzda ayrımcılık yasaklanmaktadır. İnsan hakları hukukunda ayrımcılık yasağı ve eşitlik ilkesi başat konumdadır, insan hakları sisteminin odağında yer alır. Ayrımcılık yasağı herkesin insan haklarından yararlanmasının temelini oluşturur. Uluslararası hukukta olağanüstü hallerde dahi devletlere ayrımcılık yasağı ilkesini askıya hakkı tanınmamıştır.

İnsan Hakları Komitesi 18 nolu Genel Yorum’da bunun altını çizer;

“Ayrımcılık yasağının temel bir prensip olması nedeniyle, 3. madde taraf Devletlerin bu Sözleşme’de yer alan bütün medeni ve siyasal haklardan erkeklerle kadınların eşit yararlanmasını güvence altına almaları gerektiğini belirtir. Sözleşme’nin 4. maddesinin 1. paragrafı taraf Devletlerin olağanüstü bir durumun ortaya çıkması halinde, Sözleşme’den doğan yükümlülüklerinden ayrılan tedbirler almasına olanak tanırken, aynı hüküm aynı zamanda alınan tedbirlerin ırk, renk, cinsiyet, dil ya da toplumsal kökene dayalı bir ayrımcılık içermesini yasaklar. Ek olarak, 20. maddenin 2. paragrafı taraf Devletlerin ulusal, ırksal ya

da dinsel nefretin ayrımcılık, düşmanlık ya da şiddete kışkırtma şeklini alacak biçimde savunulmasının yasalarla yasaklamasını öngörür.”²

Ayrımcılık yasağı Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi’nin 2. Maddesinde düzenlenmiştir ve maddede ayrımcılık iddialarının yetkili yargı, yürütme, yasama veya öngörülen yetkili organın karara bağlamasına hükmetmektedir. Madde şu şekildedir;

“MADDE 2

- 1. Bu Sözleşme’ye Taraf her Devlet kendi ülkesinde yaşayan ve yetkisi altında bulunan bütün bireylere ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka fikir, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğum ya da başka bir statü bakımından hiçbir ayırım gözetmeksizin bu Sözleşme’de tanınan hakları sağlamak ve bu haklara saygı göstermekle yükümlüdür.*

.....”

BM İnsan Hakları Komitesi’nin 18. Nolu Genel Yorumu, Sözleşmenin ayrımcılık yasağı maddesine ilişkindir. Komite 18 nolu Genel Yorum’un 7. Paragrafında ayrımcılığı şöyle tanımlamaktadır;

“...

Komite, Sözleşme’de kullanıldığı şekliyle “ayrımcılık” kavramının ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka görüşler, ulusal ya da toplumsal köken, servet, doğum veya başka her tür durum temeline dayanan ve tüm hak ve özgürlüklerin herkes için eşitlik koşulları içinde tanınmasını, yararlanılmasını ya da kullanılmasını tehlikeye sokacak veya engelleyecek bir etki ya da amaç taşıyan her tür farklılık, dışlama, kısıtlama ya da yeğlemeyi kapsayacak şekilde anlaşılması gerektiğine inanmaktadır”

² İnsan Hakları Komitesi 18 No’lu Genel Yorum. Türkçe çevirisi için bkz. Lema Uyar (derleyen ve çeviren), Birleşmiş Milletler’de İnsan Hakları Yorumları: İnsan Hakları Komitesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi 1981-2006, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006,

Benzer bir biçimde Anayasa’da da ayrımcılık yasağı Genel Esaslar başlığı altında 10. Maddede yer almaktadır. Anayasa’nın 10. maddesi herkesin “dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin” kanun önünde eşit olduğuna hükmetmektedir.

İnsan hakları sistemi ve her bir devletin anayasal sistemi içindeki yasaklamalara rağmen dünyanın hemen her ülkesinde ayrımcı söylem ve nefret söyleminin kullanılmasının giderek arttığını görmekteyiz. Seçim dönemleri özel olarak bu tür söylemlerin daha fazla oranda kullanıldığı dönemler olarak karşımız çıkmaktadır. İnsan toplulukları arasında nefreti körükleyen, belirli özellikleri nedeniyle bazı toplulukları ötekileştiren bu yaklaşım giderek birlikte yaşama olanaklarını da ortadan kaldıran sonuçlar doğurmaktadır. Küresel bir sorun haline gelen her temelde ırkçılıkla insan onurunun korunması üzerinden mücadele etme gerekliliği herkesçe kabul edilen bir olgudur. ırkçılığın çeşitli düzeylerde var olmadığı hiçbir ülke yoktur.

Nefret söylemi ile ayrımcı pratikler arasında güçlü bağların olduğu ve birbirlerini yeniden ürettikleri bilinen bir gerçekliktir. Yapılan araştırmalar seçim dönemlerinde ırkçı söylemlerin daha fazla kullanıldığını da göstermektedir.

Sadece ceza hukuku düzenlemelerinin yapılması ile ayrımcılığın önlenmesinin mümkün olamayacağı; hukuksal düzenlemeler yanında, insanların eşitliği ve insanlık onuruna saygının geliştirilmesi için kamuoyunda duyarlılık ve farkındalık yaratılması gerektiği de genel kabul gören bir olgudur.

36 Avrupa Birliği üyesi ülkeden 49 eşitlik kurumunun üye olduğu Equinet, Avrupa Eşitlik Kurumları Ağı, tam da bu gerekçe ile 23.3.2019 tarihinde “Seçim Kampanyalarında Ayrımcılık ve Nefret Söylemiyle Mücadele Hakkında Tavsiye Kararı” almış ve yayınlamıştır.

Equinet Avrupa Birliği ülkelerinde, TİHEK ile aynı amaçlarla kurulmuş ulusal eşitlik kurumları ağıdır. Kurumunuzun kuruluş amacı kanunda;

“Amaç ve kapsam MADDE 1- (1) Bu Kanunun amacı; insan onurunu temel alarak insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, kişilerin eşit muamele görme hakkının güvence altına alınması, hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden yararlanmada ayrımcılığın önlenmesi ile bu ilkeler doğrultusunda faaliyet göstermek,” şeklinde tanımlanmıştır.

Yine kurumunuz kuruluş kanununda ayrımcılık temelleri arasında “siyasi görüş” te sayılmaktadır.

“Eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı

MADDE 3- (1) Herkes, hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden yararlanmada eşittir. (2) Bu Kanun kapsamında cinsiyet, ırk, renk, dil, din, inanç, mezhep, felsefi ve siyasi görüş, etnik köken, servet, doğum, medeni hâl, sağlık durumu, engellilik ve yaş temellerine dayalı ayrımcılık yasaktır.”

Yine kanunun 9. Maddesinde kurumunuzun görevleri arasında;

“a) İnsan haklarının korunmasına, geliştirilmesine, ayrımcılığın önlenmesine ve ihlallerin giderilmesine yönelik çalışmalar yapmak.

b) İnsan hakları ve ayrımcılıkla mücadele konularında kitle iletişim araçlarını da kullanarak bilgilendirme ve eğitim yoluyla kamuoyunda duyarlılığı geliştirmek.”

de yer almaktadır.

Bilindiği üzere ülkemizde 14 Mayıs 2023 tarihinde Cumhurbaşkanı Seçimi ve Milletvekili Genel Seçimi yapılacaktır. Yüksek Seçim Kurulu tarafından 14.03.2023 tarihinde 99 sayılı kararı kabul edilen seçim takvimine göre 18 Mart 2023 tarihinde seçim süreci resmen başlayacaktır.

Yapılan araştırmalar bütün ülkelerde nefret söylemi, ırkçılık ve ayrımcılığın seçim dönemlerinde yükseldiğini göstermektedir. Yine yazılı ve görsel medyada da seçim dönemlerin nefret söylemi artmaktadır.

Ne yazık ki, Türkiye’de de önceki seçim dönemlerinde siyasi partilerin, adayların ve medya organlarının ifade özgürlüğü sınırlarını aşan yer yer ırkçı nefret söylemi ve ayrımcı söylemlerde bulundukları görülmüştür. Nitekim Birleşmiş Milletler Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi , Türkiye’nin 4. ila 6. Periyodik Raporları ile ilgili Sonuç Gözlemleri’nde (CERD/C/TUR/CO/4-6) Türkiye’ye:

“24. Komite, Sözleşme’nin 4. Maddesinin uygulamasıyla ilgili No.7 (1985) ve No.15 (1993) sayılı genel tavsiyeleri ışığında ve ırkçı nefret söylemiyle mücadele konusunda verdiği No.35 (2013) sayılı genel tavsiyeye değinerek ırkçı nefret söylemine, nefretin kışkırtılması ve nefret suçlarına karşı korunma ihtiyacı bulunan grupların haklarının temin edilmesinin önemini taraf Devlet’e hatırlatır ve taraf Devlet’e aşağıdaki unsurlarda gerekli tedbirleri almasını tavsiye eder:

(a) Siyasetçilerden gelenler de dâhil olmak üzere ırkçı nefret söylemi ve ayrımcı açıklamaları şiddetle kınamalı ve kamusal alandaki bu tür söylemlere karşı mesafe koymalı ve siyasetçilerin kamu açıklamalarının ırkçı nefretin kışkırtılmasına katkı sağlamayacağından emin olmalarını talep etmelidir;

(b) Tüm bildirilen nefret söylemi ve nefret suçu vakalarının kayıt altına alınmasını ve Ceza Kanunu uyarınca etkili şekilde soruşturulmasını, sorumluların uygunsa yargılanmalarını ve suçlu bulunurlarsa uygun cezalarla cezalandırılmalarını sağlamalıdır;

(c) Bildirilen nefret söylemi ve nefret suçu vakalarının sayısı, işlenmiş nefret söylemi ve nefret suçlarının sayısı ve doğası; mahkemelere taşınan vakaların sayısı ve bu vakaların kaynakları ve sonuçlarına dair ayrıştırılmış istatistikler tutmalı ve mümkün kılmalıdır.”

Tavsiyesinde bulunmuştur.

Yine 2021 yılında açıklanan İnsan Hakları Eylem Planı'nın 4.4 hedefi Nefret Söylemi ve Ayrımcılıkla Mücadelede Etkinliğin Artırılması olarak belirlenmiştir.

İnsan hakları ve eşitlik kurumu olan kurumunuza bu konularda politika üretme, yol göstericilik ve farkındalık yaratma konusunda büyük bir sorumluluk düşmektedir.

Dernek olarak dezavantajlı grupların seçme ve seçilme hakkına erişimlerini izlemek ve raporlamak üzere 2011 yılından beri yürütmekte olduğumuz seçim izleme bulgularımız ne yazık ki son 10 yılda yapılan tüm seçimlerde hem siyasi partiler hem adaylar hem de medya organları tarafından verilen mesajlarda nefret söylemi ve ayrımcı söylemin giderek daha fazla sıklıkla kullanıldığına tanıklık ediyoruz. Nefretin özneleri değişiklik gösterse dahi etnisite, inanç ya da siyasi düşünceler üzerinden insanları birbirlerine karşı kışkırtan söylemlerin çeşitli düzeylerde yansımalarına tanık olmaktayız. Son dönemde mülteci/sığınmacılar ve LGBTİ+'lar sıklıkla nefret öznesi haline getirilmekte olduğu kurumunuzun da malumudur. Hatta mülteciler yönelik nefretle ilgili almış olduğunuz karar da bulunmaktadır.

Seçmenleri sahip oldukları siyasi düşünceler oy verdikleri partiler üzerinden kutuplaştıran bu söylemler ile mücadele etmek ve eşitlik konusunda kamuoyu duyarlılığı yaratmak kurumunuzun sorumluluk alanı ile doğrudan ilintilidir.

Seçim kampanyası dönemlerinin siyasi partilerin, adayların ve medya organlarının nefret söylemi ve ayrımcı söylem kullanmadığı insan haklarına saygılı bir ortam haline getirilmesi için oluşturulacak politika çerçevesi sorunu tümüyle ortadan kaldırmayacaktır. Ancak politika çerçevesi muhatapları arasında sorunu görünür kılacak ve farkındalık yaratacaktır.

SONUÇ VE İSTEM:

Yukarıdaki açıklamalar ve resen takdir edilecek gerekçelerle;

- 1- Seçim kampanyaları dönemlerinde ayrımcılık ve nefret söylemiyle mücadele amacıyla siyasi partiler, adaylar ve medya organları için politika çerçevesi oluşturulması,
- 2- Oluşturulacak politika çerçevesinin kamuoyu ile paylaşılması,

- 3- Yapılacak seçimlerde ilgililerin bu tavsiye kararlarına uymalarının izlenmesine karar verilmesini

Başvurumuzun sonucuna ilişkin derneğimize yazılı bilgi verilmesi konusunda gereğini arz ederiz.

Saygılarımızla,

Eşit Haklar İçin İzleme Derneği
Yönetim Kurulu Başkanı
Nejat TAŞTAN

EKLER:

Equinet Tavsiye Kararı İngilizcesi

Equinet Tavsiye Kararı'nın Türkçe çevirisi